

MAARIAN VERKERKER
NIET DE
TOEKOMST,
MAAR HET HIER
EN NU STAAT
OP DE VOOR-
GROND VAN
VRIJHEID

Kwetsbare vrijheid

“Tot nu toe dacht ik dat mijn vrijheid eruit bestond om zo veel mogelijk voorherd te zijn op dat wat gaat komen. Ik leefde vooral in de toekomst. Een toekomst die onder mijn controle moest staan en die te plannen was... Maar ik zie nu opens in dat vrijheid eigenlijk over het heden gaat. Ik vergat te leven in het hier en nu.” Dat riep een manager emigraans perples tijdens een workshop met leidinggevenden en managers uit het publieke domein.

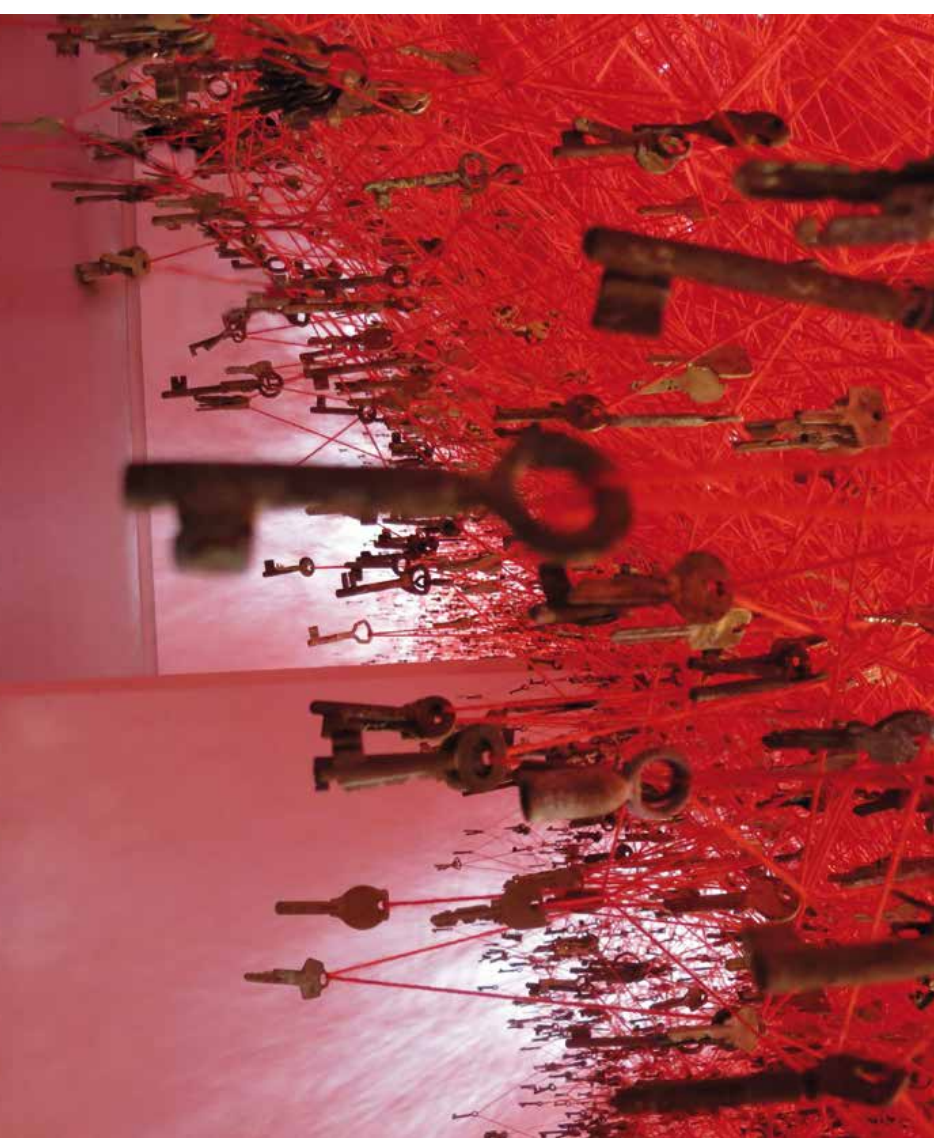
Een opvallend inzicht? Ja, zeker voor de man zelf, maar anderzijds is die vrijheid gericht op de toekomst juist heel passend voor de tijd waarin wij thans leven. Veelal wordt persoonlijke vrijheid tenslotte gedefinieerd in termen van vrije keuze en controle. We zijn de uiteenme keuzemakers geworden: we kiezen ons eigen levensproject en willen ook zo veel mogelijk uit dat leven halen.

Met het geloof dat we meer en meer weten over onszelf en over de wereld, komt ook de gedachte dat we alles onder controle kunnen krijgen. Immers, de werkdijtheid, inclusief wijzelf, lijkt geen verrassingen meer voor ons te hebben. Onze keuzes zijn geïnformeerd en bedoeld, en daarmee ogenschijnlijk ook ons leven. We kiezen ervoor kinderen te krijgen. We kiezen voor een partner. We kiezen voor een carrière boven gezin. We kiezen voor een gezonde leefstijl of misschien wel juist niet. In elk geval zijn wij het zelf die het bepalen, zelfs als het onmogelijk is.

In haar lied *Leven zonder angst bezingt*, Brigitte Kaandorp het latmoderne levensgevoel treffend:

‘Ik wil reizen zonder doel
Ik wil zeilen zonder haven
Ik wil een graf zonder te graven
Ik wil vissen zonder vangst
Ik wil oud zonder bederven
Ik wil dood zonder sterven
Ik wil leven, ik wil leven
Ik wil leven zonder angst’

Kortom, ik wil alles zonder dat mijn keuze door iets of iemand wordt bepaald. Persoonlijke vrijheid is de vrijheid van het onbegrensde zelf. Tegelijkertijd bijt die vrijheid zich in zijn eigen staart. Want als vrijheid betekent kiezen, of beter, als de keuze zelf het enige is wat telt, wat moet ik dan kiezen? Vooronderstelt kiezen niet juist altijd een grens, of in elk

Chiharu Shiota
The Key in the Hand
2015

geval een horizon die de ruimte schetst waarbinnen mijn keuzes vorm krijgen? Ik kies altijd voor iets tegen de achtergrond van iets anders dat voor mij de moerle waard is. Het niet weten wat te kiezen, is misschien wel een vorm van grote onvrijheid.

In zijn recent vertaalde boek *De ziel van de marionet* stelt de hedenondagse Engelse filosoof John Gray tegenover de vrijheid tot keuze, de vrijheid van keuze. Hij noemt daarbij Heinrich von Kleist die verhaalt dat het juist de marionet is die werkelijk vrij is. Immers, hij doet precies wat hij moet doen. Hij hoeft niet te kiezen, hij volgt eigenlijke zijn bestemming. De marionet gehoorzaamt aan de "bewejer" en is daarmee vrij van keuze en dus werkelijk vrij. In feite is die goddichte een variant op elk idee dat de werkelijk vrije mens de mens is die zijn bestemming heeft gevonden. Zo leed de huisvrouw volgens het radicaal feminisme aan een vads bewaarszijn in de jaren zeventig, toen zij stelde dat zij het verzorgen van man en kind uit vrije wil deed. Het marxisme vertelde ons dat wij pas werkelijk vrij zijn in de communistische heilsstaat. Je denkt dat je vrij bent, maar dat is niet zo. Pas wanneer je je bestemming hebt gevonden, zul je echte persoonlijke vrijheid ervaren. Iedere bekeerde tot het ware geloof herkent deze vrijheid. Het gaat er alleen nog maar om de juiste bestemming te vinden. En zo kan vrijheid omslaan – zoals de filosoof Isaiah Berlin stelde – in dwang en terreur.

Er is nog een andere opvatting van vrijheid: het weten dat het bestaan ons overkomt, waarbij vrijheid betekent zich te verhouden tot dat bestaan als een betekenisvol bestaan. Vrijheid is betekenis te geven aan het leven en wel zo, dat ik dat leven herken en erken als mijn leven. Een leven dat er voor mij toe doet. Dat leven is niet maakbaar, en ook niet controleerbaar. Ik word in het leven 'geworpen', zegt de Franse filosoof Gilles Deleuze. Het leven is al op een bepaalde manier 'voorgevormd' en het is zaak mij daartoe in het hier en nu te verhouden. Niet de toekomst, maar het hier en nu staat op de voorgrond van deze vrijheid. Niet het plannen en controleren, maar het aanvaarden in betekenis maakt de vrijheid uit. Die betekenisgeving vraagt altijd een kader, een morele horizon. Voor zover we vorm geven en keuzes maken aan en in het leven, doen we dat altijd in relatie tot die waarden. We kiezen binnen een betekenis kader dat van waarde is: liefde, geluk, vriendschap, waarden die ertoe doen in het leven van mensen zelf. Normatief verschillen we daarin met elkaar. Ieder van ons zal in vrijheid zijn eigen accenten leggen in dat voor van betekenis is. Die betekenisvolle vrijheid is een voortropige en kwetsbare vrijheid die telkens weer beweestigd of herrijkt moet worden. Kwetsbaar en voorlopig, omdat we weten dat wij onszelf en onze wereld niet in de hand hebben. Het leven loopt niet volgens plan en is niet de optelsom van een aantal voortaf bepaalde doelen. Vrijheid is het aanvaarden van het leven zoals het komt en misschien wel juist aan dat feit ook betekenis te onlenen. Misschien is persoonlijke vrijheid vooral innerlijke vrijheid in een wereld die zich als niet-maakbaar en -controleerbaar aandient. Of, zoals John Gray in zijn boek zegt: 'We er niet naar streeft tot de hemel op te stijgen, kan vrijheid vinden in het vallen naar de aarde.'

Marian Verkerk, hoogleraar zorgethiek Morele verhalen van wat mensen van betekenis vinden, vormen voor Marian het uitgangspunt van reflectie. Over deze praktijkgebonden ethiek gaat zij in workshops met leiders uit bedrijfsleven en non-profitorganisaties in dialoog. | marianverkerk.nl